

Проблема підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу середньої освіти

П. Ф. Рибалко

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна
Corresponding author. E-mail: shiinna@ukr.net

Paper received 29.11.19; Accepted for publication 23.12.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-220VIII88-10>

Анотація. Провідна роль у здоров'язбереженні, безумовно, належить фізичній культурі, яка покликана сформувати підґрунтя для подальшого усвідомленого здорового способу життя. Саме тому професійна підготовка вчителів фізичної культури у першу чергу має забезпечувати їхню здатність до організації такого середовища закладу загальної середньої освіти, яке б з позицій виваженої участі у спортивних заходах виконувало одночасно і оздоровчу функцію, і виховну. Фізичне виховання молодого покоління має відбуватися цілеспрямовано у спеціально створеному для цього фізкультурно-оздоровчому середовищі, провідна мета організації якого полягає у збереженні і поліпшенні стану здоров'я учнів шляхом спеціально розроблених виховних спортивних заходів.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні учителі фізичної культури, фізкультурно-оздоровче середовище.

Вступ. Глобалізаційні та інтеграційні процеси в українському суспільстві, динамічний розвиток технологій, визнання світовою спільнотою проблеми збереження фізичного і психологічного здоров'я як головного показника соціально-економічної зрілості членів суспільства, культури й успішності держави зумовлюють особливе ставлення до здоров'я як провідного у системі показників її розвитку та гарантії якості життя кожного громадянина. Водночас для України статистичні дані засвідчують низьку культуру населення у галузі здоров'язбереження, що актуалізує проблему формування навичок збереження власного здоров'я та здоров'я інших, здатності до фізичного й психічного відновлення функцій організму ще зі школи.

Провідна роль у здоров'язбереженні, безумовно, належить фізичній культурі, яка покликана сформувати підґрунтя для подальшого усвідомленого здорового способу життя. Саме тому професійна підготовка вчителів фізичної культури у першу чергу має забезпечувати їхню здатність до організації такого середовища закладу загальної середньої освіти, яке б з позицій виваженої участі у спортивних заходах виконувало одночасно і оздоровчу функцію, і виховну.

Огляд публікацій з теми. Здатність до збереження здоров'я сприймається як одна із складових соціальних і цивільних компетентностей у системі ключових, що визначені у міжнародних деклараціях і комюніке Хартії ЄС та ЮНЕСКО. Актуальність проблеми збереження здоров'я окреслена в Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 р. (2012 р.), у Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про охорону здоров'я» (2017), у Концепції «Здоров'я 2020: український вимір» (2011 р.), у Цільовій соціальній комплексній програмі розвитку фізичної культури і здоров'я (2016 р.), у листах Міністерства освіти і науки України «Щодо організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах» (2015 р.), у постанові Верховної Ради України «Про забезпечення сталого розвитку сфери фізичної культури і спорту в Україні в умовах децентралізації влади» (2016 р.) та інших державних національних програмах і документах.

У роботах науковців наголошується на важливості здоров'язбереження (Л. Сущенко, О. Міхеєнко та ін.), удосконаленні навчальних планів професійної підготовки фахівців з метою їх орієнтації на формування знань про здоров'я та умінь його зберігати й відновлювати (Ю. Бойчук, Ю. Лянной, М. Носко та ін.), формуванні різних аспектів культури здоров'я та здорового способу життя студентів (В. Бондаренко, Ю. Козерук, Г. Куртова, П. Приходько, А. Сущенко та ін.). Водночас проведений аналіз теоретичного і практичного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури засвідчив поряд з обов'язковістю курсів психолого-педагогічного, спортивного і валеологічного спрямування відсутність системного бачення важливості професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Мета. Погоджуючись з цією думкою, вважаємо необхідним акцентувати увагу на особливостях професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Матеріали та методи. Аналіз, синтез і систематизація наукових джерел з метою виявлення стану розробленості проблеми, абстрагування і узагальнення з метою дослідження практичного досвіду формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти у процесі професійної підготовки.

Результати та їх обговорення. Теоретичний аналіз наукових праць та вивчення практичного досвіду підготовки майбутніх учителів у процесі їхньої професійної підготовки виявили низку суперечностей між:

- зростаючими вимогами українського суспільства до здоров'язбереження української нації та точковим вирішенням цієї проблеми на рівні закладів загальної середньої освіти;
- запитом суспільства на фізкультурно-оздоровче середовище закладу загальної середньої освіти та відсутністю концептуальних засад щодо його організації;

– підвищеними ризиками погіршення здоров'я молодого покоління (екологія, інформаційні засоби, булінг тощо) та неготовністю учителів фізичної культури до організації оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти;

– запитом суспільства на учителів фізичної культури, здатних до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти, та незадовільним теоретичним уявленням про відповідну професійну підготовку та відсутністю моделей професійної підготовки учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти;

– запитом суспільства на учителів фізичної культури, здатних до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти, та недостатньою розробленістю практичних засад такої підготовки.

Фізичне виховання молодого покоління має відбуватися не стихійно, а цілеспрямовано у спеціально створеному для цього фізкультурно-оздоровчому середовищі, провідна мета організації якого полягає у збереженні і поліпшенні стану здоров'я учнів шляхом спеціально розроблених виховних спортивних заходів на уроках і в позаурочний час.

Основою для організації фізкультурно-оздоровчого середовища є теоретичне обґрунтування його сутності й структурних компонентів та ідеалізація процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, результатом якої є їхня готовність до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти у вигляді авторської моделі. Така професійна підготовка характеризується цілеспрямованістю й керованістю та здійснюється у закладі вищої освіти, а потім реалізується у подальшій професійній діяльності.

Концепція дослідження охоплює три взаємно пов'язані концепти, які сприяють реалізації провідної ідеї дослідження.

Методологічний концепт професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти відображає взаємний зв'язок і взаємодію різних наукових підходів, серед яких провідними виступають системний, аксіологічний, акмеологічний, холистичний, праксеологічний і професіографічний як основа такої підготовки.

Теоретичний концепт визначає систему ідей, вихідних категорій, основних понять, без яких ускладнене розуміння сутності проблеми, що досліджується, і містить наступні положення:

- готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти слід сприймати як один із результатів їхньої професійної підготовки, що означає інтегральну соціально значущу особистісну якісну характеристику вчителя, яка поєднує: ціннісні установки на збереження і зміцнення фізичного, духовного, психологічного і соціального здоров'я усіх учасників освітнього процесу; прагнення до власного фізичного і професійного розвитку; знання про експериментально апробовані, у тому числі інноваційні,

освітні методики здоров'язбережувального і здоров'яформувального спрямування; уміння органічно їх інтегрувати в цілісний освітній процес окремої вікової групи і всього навчального закладу, формувати у дітей ціннісне ставлення до власного здоров'я і мотивації щодо здорового способу життя; здібності, які забезпечують якісну комунікацію із суб'єктами фізкультурно-оздоровчого середовища (педагоги, діти, їх батьки) й ефективно вирішення поставлених професійних завдань.

- професійна підготовка вчителів фізичної культури має підпорядковуватися специфічним принципам кінезіологічної спрямованості, спортивної техніки та педагогічної майстерності, соціокультурної спрямованості, використання цифрового освітнього середовища, застосування інноваційних видів рухової активності; ґрунтуватися на виваженому поєднанні спортивної, валеологічної і психолого-педагогічної підготовки; урахувувати вплив активного розвитку і використання інформаційних технологій і засобів на здоров'я молодого покоління та його пріоритети;

- модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти має ґрунтуватися на сутності феномену «фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти», передбачати результатом готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти, урахувувати теоретичні й практичні засади відповідної професійної підготовки, використовувати поширені форми, методи, засоби, а також характеризувати рівні готовності на основі розроблених критеріїв і показників;

- ефективність моделі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти визначається якісними змінами за кожним із показників готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти.

Під фізкультурно-оздоровчим середовищем закладу загальної середньої освіти розуміється педагогічно вивіреним і доцільно організований освітній простір, у якому створені необхідні умови для збереження і зміцнення фізичного, духовного, психологічного і соціального здоров'я всіх учасників освітнього процесу і який має на меті виховання фізично здорової та морально досконалої молодої людини, спроможної активно реалізувати себе у дорослому житті в інтересах своєї особистості, сім'ї, держави та суспільства.

Фізичне виховання молодого покоління має відбуватися не стихійно, а цілеспрямовано у спеціально створеному для цього фізкультурно-оздоровчому середовищі, провідна мета організації якого полягає у збереженні і поліпшенні стану здоров'я учнів шляхом спеціально розроблених виховних спортивних заходів на уроках і в позаурочний час.

Готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти слід сприймати як один із результатів їхньої професійної підготовки, що

означає інтегральну соціально значущу особистісну якісну характеристику вчителя, яка поєднує: ціннісні установки на збереження і зміцнення фізичного, духовного, психологічного і соціального здоров'я усіх учасників освітнього процесу; прагнення до власного фізичного і професійного розвитку; знання про експериментально апробовані, у тому числі інноваційні, освітні методики здоров'язбережувального і здоров'яформувального спрямування; вміння органічно їх інтегрувати в цілісний освітній процес окремої вікової групи і всього навчального закладу, формувати у дітей ціннісне ставлення до власного здоров'я і мотивації щодо здорового способу життя; здібності, які забезпечують якісну комунікацію із суб'єктами фізкультурно-оздоровчого середовища (педагоги, діти, їх батьки) й ефективне вирішення поставлених професійних завдань.

Професійна підготовка вчителів фізичної культури має підпорядковуватися специфічним принципам кінезіологічної спрямованості, спортивної техніки та педагогічної майстерності, соціокультурної спрямованості, використання цифрового освітнього середовища, застосування інноваційних видів рухової активності; ґрунтуватися на виваженому поєднанні спортивної, валеологічної і психолого-педагогічної підготовки; урахувати вплив активного розвитку і використання інформаційних технологій і засобів на здоров'я молодого покоління та його пріоритети.

Модель професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти має ґрунтуватися на сутності феномену «фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти», передбачати результатом готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти, урахувати теоретичні й практичні засади відповідної професійної підготовки, використовувати поширені форми, методи, засоби, а

також характеризувати рівні готовності на основі розроблених критеріїв і показників.

Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти набуває ефективності, якщо вона здійснюється на основі обґрунтованих теоретичних і практичних засад, що розкривають готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти, з урахуванням розробленої концепції та відповідного організаційно-методичного супроводу.

Організація фізичного виховання, яке має оздоровчу спрямованість, з дітьми шкільного віку потребує дотримання деяких вимог, серед яких доцільно назвати:

- відповідність змісту, обсягу, інтенсивності рухової діяльності школярів їхньому віку і статевим особливостям на різних етапах розвитку і в різних соціально-педагогічних ситуаціях;

- поєднання занять з руховою активністю з раціональним режимом занять та відпочинку, використання гігієнічних умов і природних факторів загартовування;

- забезпечення систематичного як лікарського, так і педагогічного контролю за станом здоров'я, динамікою показників фізичного стану, моральним станом та психологічною комфортністю школярів.

Важливим аспектом досягнення ефективності фізичного виховання є врахування вікових та анатомо-фізіологічних особливостей розвитку кожної дитини.

У даний час могутнім оздоровчим засобом у дитячому наметовому таборі є правильно встановлений руховий режим для дітей і підлітків. Організовані заняття фізичними вправами, ранковою гігієнічною гімнастикою, рухливими іграми, розвагами, спортивними іграми, екскурсії і походи привчають дітей до рухомого способу життя, роблять його природною потребою [2].

Таблиця 1. Співвідношення об'єму годин, що відводиться на виконання вправ по навчальній експериментальній і загальноприйнятій програмах фізичного виховання для літнього наметового оздоровчого табору

Зміст	Програма			
	Навчальна експериментальна		Загальноприйнята	
	Години	Відсоток від загального часу	Години	Відсоток від загального часу
1. Загально - розвиваючі вправи	3	10	4	13,3
2. Вправи на гнучкість	1,5	5	-	-
3. Рухливі ігри	5,5	18,4	3,5	11,7
4. Спортивні ігри	2,5	8,3	3,5	11,7
5. Стрибки, метання, кросовий біг	2	6,7	3	10
6. Оздоровча ходьба и біг	2	6,7	-	-
7. Тренування і змагання з видів рухової активності	1,5	5	9,5	31,7
8. Вправи з ритмічної гімнастики	2	6,7	-	-
9. Дихальні, коригуючі, релаксаційні вправи	2,5	8,3	-	-
10. Вправи для навчання плаванню, купання	2,5	8,3	2,5	8,3
11. Орієнтування на місцевості і пішіходні прогулянки	4	13,3	4	13,3
12. Заняття з основ оздоровчої фізичної культури	1	3,3	-	-
Разом	30	100	30	100

Найважливіші вимоги до методики фізкультурної роботи: узгодженість із режимом, відповідність інтересам дітей, розвиток ініціативи, масовість, добровільність участі, різноманітність занять. При плануванні часу занять фізичними вправами слід враховувати, те що максимум рухової активності у здорових дітей шкільного віку спостерігається о 8-10 годині, 11-14 годині, 16-17 годині і о 19 годині [1]. Інтенсивність навантаження під час ранкових занять менше, ніж у денних, оскільки працездатність вранці менша, ніж удень. Оздоровчі заходи повинні також поєднуватися з культурним відпочинком [3].

На сучасному етапі особливу увагу слід приділяти питанням профілактики і зміцнення здоров'я підростаючого покоління. У наметовому оздоровчому таборі для школярів є всі можливості для вирішення даного завдання.

У таблиці 1 представлені порівняльні дані об'єму годин експериментальної моделі навчальної програми фізичного виховання оздоровчої спрямованості для оздоровчих таборів з розподілом годин загальноприйнятої програми. 70% часу програма приділяє звичайним засобам фізичного виховання, 26,7% часу відводиться на нетрадиційні види фізичних вправ і 3,3% часу виділяється на теоретичні заняття по основах здорового способу життя.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства у державних офіційних структур і представників науки посилюється інтерес до проблем оздоровчої фізичної культури. Формування освіченої, творчої особистості, становлення фізичного і морального розвитку людини розглядається як головне завдання сучасної

національної освіти, а фізична культура як частина загальної культури [4]. Постійне посилення негативних впливів на організм людини різноманітних факторів ризику призводить не лише до погіршення стану здоров'я окремих людей, але й до зниження фізичного і розумового потенціалу цілих народів. Оздоровча фізична культура в найбільш розвинених країнах посідає помітне місце у профілактиці, компенсації та корекції наслідків впливу несприятливих факторів на здоров'я людей. Основою оздоровчої фізичної культури є здоровий спосіб життя людини, харчування, вчинки і звички.

Висновки. Теоретичний аналіз досліджень та узагальнення практичного досвіду указує на те, що підвищення якості підготовки вчителів фізичного виховання потребує особливої уваги саме до спортивно-педагогічної підготовки у ЗВО та оптимізації навчально-виховного процесу. Зростання ролі фізичної культури і спорту, конкретизація завдань, що стоять перед фізкультурним рухом, наполегливо вимагають удосконалення організаційної структури управління розвитком фізичного виховання на основі інноваційного підходу та цілеспрямованого використання законів соціального й економічного розвитку інформативного суспільства, специфічних закономірностей фізичної культури, а також закономірностей і принципів навчання та виховання. Оскільки підготовка вчителів у ЗВО відбувається шляхом засвоєння багатьох видів діяльності, необхідно, щоб вона була орієнтована на реалізацію потенційних можливостей особистості, її творчих задатків, необхідних для ефективної педагогічної роботи вчителя фізичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко С.І., Конончук А.І. та ін. Методика роботи в літньому оздоровчому таборі. Київ: ІЗМН, 1997. 280 с.
2. Приступа С., Слімаковський О., Лук'яненко М. Українські рухливі ігри, розваги та забави: Методологія, теорія і практика. Дрогобич: ТОВ "Вимір", 1999. 449 с.
3. Шиян Б.М. Методика фізичного виховання школярів. Львів: ЛОНМІО, 1996. 232 с.
4. Шутка Г.І. Фізичний розвиток дітей у літніх оздоровчих таборах як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Соціалізація особистості*. Київ: НПУ, 2000.

REFERENCES

1. Kovalenko E.I., Kononchuk A.I. etc. Methods of work in a summer wellness camp. Kiev: ISMN, 1997. 280 p.
2. Prystupa E., Slimakovsky O., Lukyanchenko M. Ukrainian mobile games, entertainment and fun: Methodology, theory and practice. Drohobych: Vimir LLC, 1999. 449 p.
3. Shiyani B.M. Methods of physical education of students. Lviv: LONMIO, 1996. 232 p.
4. Shutka G.I. Physical development of children in summer wellness camps as a topical socio-pedagogical problem. *Socialization of personality*. Kyiv: NPSU, 2000.

The Problem of Preparation of Future Physical Education Teachers for Organizing a Physical Culture and Health Environment in a Secondary Education Institution

P. Rybalko

Abstract. The leading role in health care certainly belongs to the physical culture, which aims to form the basis for a further conscious healthy lifestyle. That is why the vocational training of physical education teachers should, first and foremost, ensure their ability to organize an environment of a general secondary education institution that, from the perspective of balanced participation in sporting activities, would perform both a health function and an educational function. Physical education of the young generation should be purposefully conducted in a specially created for this purpose physical and fitness environment, the leading purpose of the organization of which is to preserve and improve the health of the students through specially designed educational sports activities.

Keywords: vocational training, future teachers of physical culture, physical and fitness environment.